

Międzynarodowy wymiar Europejskiego Roku Dziedzictwa Kulturowego w świetle strategii Unii Europejskiej w obszarze międzynarodowych stosunków kulturalnych

International Dimension of the European Year of Cultural Heritage in the Context of the European Union's Strategy for International Cultural Relations

Abstract

The EU-Western Balkans Cultural Heritage Route, international activities for the protection of cultural heritage in Syria, Iraq, Libya and Yemen, Silk Route Heritage Corridors in Iran, Afghanistan and Central Asia, projects promoting European cultural heritage through EU Delegations in third countries are projects implemented outside the European Union as part of the European Year of Cultural Heritage (EYCH) in 2018. At the same time, the EU promoted these activities as flagship examples of the implementation of the EU Strategy for international cultural relations launched in 2016. The aim of the article is to analyze the ways of implementing the international dimension of the EYCH, which, although important in the context of the activities of European institutions and organizations involved in the implementation of the EU strategy in the field of international cultural relations and EU cultural diplomacy, remains for the time being a side theme and is not deepened in the subject literature. The article indicates that the specific moment for heritage, which became the celebration of the European Year of Cultural Heritage, was important not only for the internal dynamics of shifting culture from the periphery to the mainstream of EU policies, but also for the process of operationalisation of the 2016 Strategy.

---

* **Dorota Jurkiewicz-Eckert** – Uniwersytet Warszawski, e-mail: d.eckert@uw.edu.pl, ORCID: 0000-0002-1931-673X.

Key words: European Year of Cultural Heritage, International Dimension of the EYCH, EU Strategy in International Cultural Relations, EU's Cultural Diplomacy, EU Delegations, Western Balkans

Słowa kluczowe: Europejski Rok Dziedzictwa Kulturowego, wymiar międzynarodowy EYCH, strategia Unii Europejskiej w dziedzinie międzynarodowych stosunków kulturalnych, dyplomacja Unii Europejskiej, delegatury UE, Bałkany Zachodnie

Wprowadzenie

Unia Europejska sięga do kultury i dziedzictwa kulturowego jako instrumentów oddziaływania w stosunkach międzynarodowych i w działaniach zewnętrznych zgodnie z kompetencjami określonymi w art. 167 TFUE (wcześniej art. 128 traktatu z Maastricht) i priorytetami Agendy dla Kultury z 2007 r., a obecnie także założeniami Nowej Europejskiej Agendy dla Kultury z 2018 r. W 2016 r. Unia nadała tym działaniom oficjalny strategiczny wymiar, wprowadzając na stałe do agendy polityki zagranicznej UE zagadnienia związane z kulturą i dyplomacją kulturalną. Ogłoszony 8 czerwca 2016 r. przez Fredericę Mogherini – Wysoką Komisarz ds. Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa i Tibora Navracsicsa – Komisarza UE ds. Edukacji, Kultury, Młodzieży i Sportu komunikat zatytułowany *W stronę strategii UE w obszarze międzynarodowych stosunków kulturalnych* stał się głównym punktem odniesienia dla działań związanych z kulturą w ramach stosunków zewnętrznych Unii Europejskiej i realizowanych w tym obszarze polityk¹. Przyjęta strategia wpisywała się także w szerszy kontekst działań na rzecz modelowania współczesnej roli UE w stosunkach międzynarodowych jako silniejszego aktora globalnego,

---

¹ Komisja Europejska i Wysoki Przedstawiciel ds. Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa, Wspólny Komunikat do Parlamentu Europejskiego *W stronę strategii UE w dziedzinie międzynarodowych stosunków kulturalnych*, Bruksela, 8.06.2016, JOIN(2016) 29 final. Strategia została szczegółowo i szeroko omówiona w literaturze przedmiotu. Patrz m.in. C. Figueira, *A Joint Communication to the European Parliament and the Council: towards an EU Strategy for International Cultural Relations, by the European Commission*, „Cultural Trends”, vol. 26, no. 1/2016, s. 81–85; R. Higgott, L. van Langenhove, *Towards an EU strategy for international cultural relations: an initial, critical but constructive analysis*, „Policy Paper, IES VUB”, no. 1/2016, D. Helly, *Europe's enabling power: an EU strategy for international cultural relations*, „CEPOB”, no. 2/2017, s. 1–4; T. Schücs, *The challenges of an EU strategy for international cultural relations in a multipolar world*, „EUI Working Papers, RSCAS”, no. 30/2017; S. Schunz, *Culture in external relations: the quest for a cultural diplomacy*, w: Ch. Damro, S. Gstöhl, S. Schunz, *The European Union's evolving external engagement. Towards new sectoral diplomacies?*, Routledge, London 2018; *Cultural Diplomacy in Europe. Between the domestic and the international*, red. C. Carta, R. Higgott, Palgrave Macmillan 2019.

gdyż przyjęte rozwiązania pozostawały w bezpośrednim związku z przedstawionym w 2014 r. przez Jeana-Claude'a Junckera priorytetami Komisji Europejskiej w latach 2014–2019 w dziedzinie polityki zagranicznej².

Strategiczne podejście, zapowiedziane w komunikacie z czerwca 2016 r., znalazło następnie swoje potwierdzenie w ogłoszonej w tym samym miesiącu, tj. 28 czerwca 2016 r., przez Fredericę Mogherini europejskiej, globalnej strategii w obszarze polityki zagranicznej i bezpieczeństwa UE pt. *Wspólna wizja, wspólne działanie: Silniejsza Europa*³. W dokumencie tym – po raz pierwszy w przypadku przyjmowanych przez UE strategii dot. polityki zagranicznej i bezpieczeństwa – znalazło się odniesienie do roli kultury jako obszaru zaangażowania zewnętrznego i dyplomacji kulturalnej jako nowego instrumentu w polityce zagranicznej UE.

Jednocześnie należy zaznaczyć, że aktywność Unii Europejskiej w dziedzinie kultury na arenie międzynarodowej ma historię o wiele dłuższą niż ta wyznaczona kadencją Komisji Junckera. Jest to aktywność rozproszona, w którą zaangażowane są różne instytucje i służby unijne, używająca zróżnicowanego *modus operandi*, różnych instrumentów i zasad finansowania. Unia od wielu lat finansuje lub współfinansuje projekty kulturalne w państwach trzecich w ramach unijnej polityki rozwojowej, polityki sąsiedztwa, polityki rozszerzenia, a także polityki na rzecz stabilizacji i pokoju. UE wspiera projekty dotyczące sektorów kultury i sektorów kreatywnych w państwach trzecich, np. w kontekście zwiększenia ich atrakcyjności rynkowej, znaczenia dla rynku pracy i rozwoju ekonomicznego, a także widzi w nich instrument na rzecz demokratyzacji i praw człowieka, rozwoju społeczeństwa obywatelskiego w tych krajach. Kiedy UE działa na rzecz ratowania, ochrony i promowania dziedzictwa kulturowego w świecie, to wpisuje te działania w różne konteksty: od walki z terroryzmem, radykalizmem i przemocą, przez wspieranie stabilizacji, pokoju, dialogu międzykulturowego i różnorodności kulturowej, po zwiększanie potencjału społeczno-ekonomicznego, rozwój innowacyjnych technologii i badań, ochronę środowiska, zrównoważoną turystykę czy procesy integracyjne w Unii Europejskiej.

Przyjęta w 2016 r. strategia sankcjonowała zatem dotychczasowy dorobek wypracowany przez Unię, a jej znaczenie polegało przede wszystkim na przyjęciu przez Komisję, Radę, Parlament i państwa członkowskie możliwie pojemnej, ale jednak określonej ramy dla rozproszonych dotąd działań. Stra-

---

² J-C. Juncker, *A New Start for Europe. My Agenda for Jobs, Growth, Fairness and Democratic Change*, Strasbourg, 15 July 2014, dokument PDF, https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/juncker-political-guidelines-speech_en.pdf (dostęp 22.06.2019).

³ Europejska Służba Działań Zewnętrznych, *Wspólna wizja, wspólne działanie: Silniejsza Europa. Globalna strategia na rzecz polityki zagranicznej i bezpieczeństwa Unii Europejskiej*, Urząd Publikacji UE, 2017.

tegia stała się przede wszystkim politycznym impulsem, który ma w pewnej perspektywie czasowej pozwolić na skuteczniejsze niż dotychczas wykorzystanie istniejących instrumentów w zakresie działań w obszarze kultury i dziedzictwa kulturowego w stosunkach zewnętrznych UE.

Innym zadaniem strategii jest znalezienie właściwych sposobów dla wykorzystania dorobku oraz doświadczenia dyplomacji kulturalnej państw członkowskich, co w dłuższej perspektywie powinno doprowadzić do uzyskania efektu synergii między działaniami UE i działaniami państw członkowskich w tej dziedzinie. Jednocześnie w dokumencie z 2016 r. podkreślono konieczność wypracowania nowych mechanizmów współpracy z państwami trzecimi, pojawiły się w nim także nowe rozwiązania instytucjonalne, przede wszystkim związane z poszukiwaniem przez UE własnego modelu unijnej dyplomacji kulturalnej, który miałby skutecznie przyczyniać się do budowania pozycji UE jako silniejszego aktora w stosunkach międzynarodowych.

Na formułowanie się strategii wpływ miały takie wydarzenia, jak Arabska Wiosna, wojna w Mali, Iraku i w Syrii, walka z ISIS i radykalizacja wielu społeczeństw Południa, wojna na wschodzie Ukrainy i kryzys migracyjny, a w przypadku Bałkanów Zachodnich syndrom zmęczenia Unią i rywalizacja o wpływy w tym regionie z Rosją, Chinami i Turcją. Innym zewnętrznym czynnikiem, który spowodował przyjęcie unijnej strategii w obszarze międzynarodowych stosunków kulturalnych, był kryzys normatywnej roli UE w świecie, słabnąca siła europejskiej *soft power* i nieczytelny wizerunek UE w świecie⁴. Duży wpływ na kształt strategii i zbudowaną narrację wokół znaczenia kultury w stosunkach zewnętrznych UE miały rezultaty badań dotyczących postrzegania UE i jej roli w świecie oraz wynikające z nich konkluzje na temat oczekiwań partnerów UE co do charakteru i sposobu jej zaangażowania w obszarze współpracy kulturalnej. Z badań wynika, że kraje trzecie oczekują, iż UE będzie się pozycjonowała w stosunkach kulturalnych bardziej jako partner niż jako siła lub supersiła, i że w większym stopniu będzie uwzględniała lokalne uwarunkowania oraz potrzeby⁵.

---

⁴ PPMI, *Analysis of the perception of EU and Eu's Policies abroad, December 2015*, dokument PDF, https://ec.europa.eu/fpi/sites/fpi/files/eu_perceptions_study_final_report.pdf (dostęp 22.06.2019).

⁵ Patrz wyniki działania przygotowawczego Parlamentu Europejskiego „Kultura w stosunkach zewnętrznych UE” w latach 2013–2014. Ogłoszony w ramach tej inicjatywy raport *Culture in EU External Relations. Engaging the World. Towards Global Cultural Citizenship*, zawierający wyniki badań przeprowadzonych w 28 państwach członkowskich UE i 16 państwach trzecich – partnerach strategicznych UE, a także rekomendacje wpłynęły na proces kształtowania się opublikowanej w 2016 r. strategii UE w obszarze międzynarodowych stosunków kulturalnych. Pełna wersja raportu i aneksy: https://www.cultureinexternalrelations.eu/cier-data/uploads/2016/12/Engaging-The-World-Towards-Global-Cultural-Citizenship-eBook-1.5_13.06.2014.pdf (dostęp 22.06.2019).

Strategia wyznaczyła trzy priorytety w zakresie umacniania współpracy kulturalnej z krajami partnerskimi. Są to: wspieranie kultury jako siły napędowej zrównoważonego rozwoju społecznego i gospodarczego; promowanie kultury i dialogu międzykulturowego w pokojowych stosunkach między społecznościami oraz zacieśnianie współpracy w zakresie dziedzictwa kulturowego, które zajmuje w tej strategii eksponowane miejsce⁶. Strategia porządkuje programy Unii i osadza je w ramach tematycznych i geograficznych, szczegółowo dokonując przeglądu podejmowanych działań. Dokument osadza kulturę, dziedzictwo kulturowe, edukację i badania naukowe w ramach zewnętrznych polityk UE dotyczących takich obszarów, jak: zapobieganie konfliktom i ich rozwiązywanie, promowanie pokoju i stabilności, polityka rozwojowa i budowanie odporności społeczeństw, europejska polityka sąsiedztwa, rozszerzenie Unii czy europeizacja. Ważnym elementem strategii jest współpraca z instytucjami międzynarodowymi: UNESCO i Radą Europy, a także wzmocnienie potencjału unijnej dyplomacji kulturalnej przez komplementarne działania i zacieśnioną współpracę między delegaturami Unii Europejskiej, placówkami dyplomatycznymi i instytutami kulturalnymi państw członkowskich oraz ich organizacją parasolową EUNIC (European Union National Institutes of Culture), która stała się strategicznym partnerem UE w zakresie implementacji strategii.

Po rocznym procedowaniu Unia i jej państwa członkowskie w 2017 r. nadały zaproponowanej strategii oficjalny wymiar wyrażony w Konkluzjach Rady UE z dnia 23 maja 2017 r.⁷ i Rezolucji Parlamentu Europejskiego z 5 lipca

---

⁶ Trzeci priorytet strategii dotyczący zacieśnionej współpracy w zakresie dziedzictwa kulturowego wypuklił znaczenie ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego jako nośnika różnorodności kulturowej, a także jego znaczenie dla turystyki i rozwoju gospodarczego. W tej części dokumentu wskazano także główne typy zagrożeń, którym podlega współcześnie dziedzictwo kulturowe i które mają wpływ na jego ubożenie. Są to klęski naturalne, zniszczenia dokonywane przez człowieka, konflikty zbrojne, kradzieże oraz nielegalny obrót dziełami sztuki pozyskiwanymi z terenów objętych wojnami. Wskazano, że państwa członkowskie UE są gotowe do dzielenia się swoją wiedzą, doświadczeniem, technologiami w zakresie ochrony i promocji dziedzictwa kulturowego, a także wyznaczono trzy główne kierunki zaangażowania Unii na rzecz zacieśnionej współpracy w obszarze dziedzictwa kulturowego, tj. badania i opracowywanie nowych rozwiązań oraz technologii, zwalczanie nielegalnego handlu dziedzictwem i jego ochrona w ściślejszej współpracy z UNESCO. Patrz: Komisja Europejska i Wysoki Przedstawiciel ds. Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa, Wspólny Komunikat do Parlamentu Europejskiego, *W stronę strategii UE w dziedzinie międzynarodowych stosunków kulturalnych*, op. cit., s. 13–14.

⁷ Rada Unii Europejskiej, *Konkluzje Rady w sprawie strategicznego podejścia UE do międzynarodowych stosunków kulturalnych*, 2017/ C189/08, Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej z dnia 15.06.2017.

2017 r.⁸, a przyjęte w nich wytyczne za podstawę do dalszych działań na rzecz zwiększenia roli kultury, w tym dziedzictwa kulturowego w działaniach zewnętrznych UE w dalszych latach. W 2018 r. Unia Europejska połączyła proces operacjonalizacji tej strategii z obchodzonym wówczas Europejskim Rokiem Dziedzictwa Kulturowego.

Europejski Rok Dziedzictwa Kulturowego i jego miejsce w antykrzysowej agendzie Unii Europejskiej

Europejski Rok Dziedzictwa Kulturowego (ERDK) w 2018 r. to 30. w historii UE⁹ i drugi po Europejskim Roku Dialogu Międzykulturowego w 2008 r. tematyczny rok poświęcony wyłącznie kulturze. Zainaugurowany został 7 grudnia 2017 r. podczas Europejskiego Forum Kultury w Mediolanie, a zakończony 7 grudnia 2018 r. podczas konferencji #EuropeforCulture w Wiedniu, podczas której Tibor Navraacsics, Komisarz UE ds. Edukacji, Kultury, Młodzieży i Sportu, ogłosił założenia „Europejskich ram działania na rzecz dziedzictwa kulturowego”, czyli kierunkowy, strategiczny plan systemowego zaangażowania UE w tym obszarze w kolejnych latach¹⁰. Europejski Rok Dziedzictwa Kulturowego został ustanowiony decyzją Parlamentu Europejskiego i Rady UE na wniosek Komisji Europejskiej z 17 maja 2017 r.¹¹ przede wszystkim z myślą o społeczeństwach państw członkowskich UE i promowaniu dziedzictwa kulturowego zarówno jako koła zamachowego dla rozwoju społeczno-gospodarczego w Europie, jak i wspólnotowej, inkluzywnej narracji. Jego celem było zachęcanie do dzielenia się dziedzictwem kulturowym Europy i doceniania go jako wspólnego dobra, poszerzania wiedzy na temat wspólnej historii i wspólnych wartości oraz wzmacniania poczucia przynależności do wspólnej przestrzeni europejskiej, a także skierowanie uwagi społeczeństw europejskich na znaczenie i potencjał społeczno-ekonomiczny dziedzictwa kulturowego¹². Zadaniem ERDK była także szczególna mobilizacja instytucji i służb unijnych, państw członkowskich, władz i społeczności lokal-

---

⁸ Parlament Europejski, *Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 5 lipca 2017 roku W stronę strategii UE w dziedzinie międzynarodowych stosunków kulturalnych (2016/2240 (INI))*, 2018, C 334/12, Dz. Urz. UE z 19.09.2018.

⁹ Lista wszystkich tematycznych lat ustanowionych przez UE, patrz: https://europa.eu/european-union/about-eu/european-years_en (dostęp 10.07.2019).

¹⁰ Komisja Europejska, Commission Staff Working Document, *European Framework for Action on Cultural Heritage*, Bruksela, 5.12.2018, SWD(2018) 491 final. Dokument w polskiej wersji językowej został wydany w 2019 r.

¹¹ Decyzja Parlamentu Europejskiego i Rady UE 2017/864 z dnia 17 maja 2017 roku w sprawie Europejskiego Roku Dziedzictwa Kulturowego (2018), Dz. Urz. UE L 131, 20.05.2017.

¹² Ibidem.

nych do inicjowania działań i opracowywania polityk na rzecz jego ochrony, promocji i rozwoju, w duchu przyjętej w 2014 r. przez UE strategii na rzecz zintegrowanych działań na rzecz dziedzictwa kulturowego w Europie¹³. Wiodącą ideą Roku¹⁴ było wzbudzenie jak najszerzego zainteresowania materialnym i niematerialnym dziedzictwem kulturowym wśród społeczeństw europejskich. Dla zaangażowanych w jego realizację przedstawicieli sektora dziedzictwa kulturowego, stowarzyszeń, fundacji, naukowców i społeczeństwa obywatelskiego ERDK stanowił swoiste polityczne momentum dla zwiększenia presji na rzecz wzmocnienia pozycji kultury i dziedzictwa kulturowego w politykach lokalnych, ogólnokrajowych i unijnych. ERDK promowany był pod hasłem „Nasze dziedzictwo: tu przeszłość spotyka się z przyszłością”, a kampanie w serwisach społecznościowych lansowane pod hasztagiem #EuropeforCulture. ERDK miał także wymiar międzynarodowy, w którym Unia miała położyć nacisk na problem ochrony dziedzictwa kulturalnego w krajach objętych konfliktem, a także uczynić je obszarem porozumienia, współpracy i wymiany doświadczeń z państwami trzecimi¹⁵.

W planie politycznym celem Roku było wzmocnienie przesłania o istnieniu wspólnej przestrzeni europejskiej, w dużej mierze ukształtowanej przez istnienie wspólnego dziedzictwa kulturowego, które ma szczególne znaczenie dla projektu integracyjnego. Ten kontekst uchwalenia i realizacji ERDK wiąże się niewątpliwie z kryzysem tożsamościowym Unii i wzrostem eurosceptycznych postaw w społeczeństwach europejskich. Unia, poszukując sposobów na ich przezwycięzenie, sięga do zasobów, które są nośnikami pozytywnych społecznych emocji, i które mogą posłużyć do budowania jej pozytywnego obrazu w świadomości obywateli. Kultura należy do tych zasobów, co uzasadnia jej powrót do głównego nurtu agendy politycznej UE w ostatnich kilku latach i włączenie jej do głównej linii antykryzysowej narracji.

Obszarem, w którym Unia Europejska chce tę narrację szczególnie mocno osadzić, jest dziedzictwo kulturowe. Wynika to z przekonania, że Unia dojrzała do lepszego wykorzystania jego rzeczywistego potencjału, który postrzega w dwojaki sposób. Po pierwsze, jako pozytywny nośnik wewnętrznej dynamiki integracji europejskiej i jako instrument wzmacniający spójność społeczną

---

¹³ Komisja Europejska, Komunikat *Ku zintegrowanemu podejściu do dziedzictwa kulturowego w Europie*, Bruksela 22.07.2014, COM(2014) 477 final.

¹⁴ W tekście nazwa Europejski Rok Dziedzictwa Kulturowego używana jest zamiennie z akronimem ERDK lub skrótem Rok.

¹⁵ Patrz ust. 21 preambuły Decyzji Parlamentu Europejskiego i Rady UE 2017/864 z dnia 17 maja 2017 roku w sprawie Europejskiego Roku Dziedzictwa Kulturowego (2018), op. cit., L 131/3.

oraz rozwój gospodarczy państw członkowskich UE¹⁶. Po drugie, jako bardzo istotną (a nie dość wykorzystaną) część zasobów *soft power* UE w stosunkach zewnętrznych i jako ważne pole współpracy z państwami trzecimi i organizacjami międzynarodowymi, przede wszystkim z UNESCO. Dziedzictwo kulturowe Europy z jego wielką różnorodnością i atrakcyjnością, jako źródło dumy społeczeństw europejskich¹⁷ i obszar coraz większego oddolnego zaangażowania, a jednocześnie jako dynamicznie rozwijająca się część gospodarki UE ma zatem szansę stać się wehikułem realnej, żywej, pozytywnej emocji, do której Unia może świadomie odwoływać się, promując swoje polityczne, społeczne i ekonomiczne cele. Sposobem na dotarcie do tej emocji w społeczeństwach europejskich, a także szansą nagłośnienia dotychczasowego dorobku i skali zaangażowania UE w obszarze dziedzictwa kulturowego miały stać się obchody w 2018 r. Europejskiego Roku Dziedzictwa Kulturowego.

W realizacji ERDK oficjalnie wzięło udział 37 państw, w tym wszystkie państwa członkowskie UE i 9 państw trzecich. We wszystkich tych państwach powołani zostali krajowi koordynatorzy, odpowiedzialni za realizację Roku i uprawnieni do przyznawania prawa do używania logo, hasła i hasztagu ERDK inicjatywom na poziomie krajowym, regionalnym i lokalnym. Za koordynację ERDK na poziomie UE była odpowiedzialna Komisja Europejska, której także przysługiwało uprawnienie do przyznawania elementów identyfikacji wizualnej projektom realizowanym i dofinansowywanym z funduszy europejskich. W realizację ERDK zostało włączonych 19 służb Komisji Europejskiej, a także Europejska Służba Działań Zewnętrznych (ESDZ) i podległe jej delegatury Unii Europejskiej.

---

¹⁶ W ostatnim czasie do znaczenia kultury i dziedzictwa kulturowego w procesach integracji europejskiej odnieśli się przywódcy państw UE podczas Szczytu Społecznego w Göteborgu z 17 listopada 2017 r. oraz w konkluzjach Rady Europejskiej z dnia 17 grudnia 2017 r., EUCO 19/1/17 Rev 1, a także w przyjętym przez Radę Europejską 20 czerwca 2019 r. nowym programie strategicznym na lata 2019–2024.

¹⁷ Według badania Eurobarometru z października 2017 r. 84% respondentów uważało, że dziedzictwo kulturalne jest ważne dla nich osobiście i dla lokalnych społeczności, 87% uważało, że jest ono ważne dla regionu, a 91% badanych uważało, że jest ważne dla ich kraju. 80% respondentów uważało, że dziedzictwo kulturowe jest ważne dla Unii Europejskiej. 82% badanych zgodziło się z twierdzeniem, że odczuwają dumę z historycznych zabytków, miejsc, dzieł sztuki albo tradycji ich regionu albo kraju, a 70% badanych odczuwało tę dumę w odniesieniu do innych krajów europejskich. 70% respondentów uważało, że życie w pobliżu miejsc związanych z dziedzictwem kulturowym Europy może dać ludziom poczucie przynależności do Europy. 80% badanych widziało w różnorodności siłę europejskiej kultury, a 54% badanych zgadzało się z twierdzeniem, że wspólna kultura europejska nie istnieje z uwagi na zbyt duże różnice między krajami. Patrz: Komisja Europejska, Special Eurobarometer 466-October 2017 „*Cultural Heritage*” Report, European Union, 2017, s. 4–5.

Rysunek 1. Logotyp Europejskiego Roku Dziedzictwa Kulturowego

Źródło: <http://erdk2018.pl/pl/patronat-erdk> (dostęp 10.07.2019).

Działania na poziomie europejskim, za które odpowiadała Komisja Europejska, zostały zogniskowane wokół czterech kluczowych dla dziedzictwa kulturowego pojęć-kluczy. Były to zaangażowanie, zrównoważony rozwój, ochrona i innowacje. Komisja przełożyła je na 10 ramowych działań, opracowanych specjalnie z myślą o założeniach Roku i ich implementacji w 2018 r., a także następnych latach¹⁸. W realizacji Roku ważną rolę odgrywał także powołany Komitet Interesariuszy ERDK, złożony z 38 organizacji, fundacji i sieci działających na poziomie europejskim na rzecz dziedzictwa kulturowego i wyłoniony przez Komisję w ramach specjalnego wezwania¹⁹. Organizacje wchodzące w jego skład także przyznawały patronat ERDK inicjatywom, które miały wyraźny wymiar europejski i realizowały priorytety i szczegółowe założenia Roku. Według danych Komisji Europejskiej w ramach ERDK odbyło się 11 700 wydarzeń, z czego ponad 10 tys. projektów otrzymało znak ERDK²⁰. W sumie w obchodach Roku wzięło udział ponad 6 mln osób²¹. Budżet inicjatywy na poziomie europejskim wyniósł 8 mln euro, w tym 5 mln euro ze specjalnie dedykowanej ERDK ścieżki w ramach Kreatywnej Europy²² dla transgranicznych projektów i działań. Na razie nie jest znana wyso-

¹⁸ Komisja Europejska, *W centrum uwagi. Europejski Rok Dziedzictwa Kulturowego, grudzień 2017*, broszura, dokument PDF, <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/22841c64-d96f-11e7-a506-01aa75ed71a1/language-pl> (dostęp 22.07.2019).

¹⁹ Lista 38 organizacji patrz: <http://europeanheritagealliance.eu/eych-2018/> (dostęp 23.02.2019).

²⁰ Komisja Europejska, *Europejskie ramy działania w zakresie dziedzictwa kulturowego. Dokument roboczy służb Komisji*, Urząd Publikacji Unii Europejskiej, Luksemburg 2019, s. 5.

²¹ Ibidem.

²² Komisja Europejska, *Zaproszenie do składania wniosków EACEA 35/2017: Wsparcie dla europejskich projektów współpracy związanych z Europejskim Rokiem Dziedzictwa*

kość środków przeznaczonych na realizację tej inicjatywy na poziomie krajowym w państwach członkowskich UE.

Europejski Rok Dziedzictwa Kulturowego jako test dla unijnej strategii w obszarze międzynarodowych stosunków kulturalnych

Zgodnie z postanowieniami decyzji Parlamentu i Rady z 2017 r. Europejski Rok Dziedzictwa Kulturowego miał wymiar międzynarodowy, formalnie ujęty jako jeden z trzech celów głównych tej inicjatywy. Zdefiniowano go jako „promowanie dziedzictwa kulturowego jako ważnego elementu stosunków Unii z państwami trzecimi poprzez wykorzystanie zainteresowania i potrzeb związanych z dziedzictwem kulturowym wśród krajów partnerskich oraz wiedzy fachowej Europy na temat dziedzictwa kulturowego”²³. W preambule decyzji znalazło się odniesienie do ogłoszonej w 2016 r. strategii w dziedzinie międzynarodowych stosunków kulturalnych i wynikające z niej zadanie zachowania komplementarności ERDK z wszelkimi istotnymi inicjatywami realizowanymi w ramach stosunków zewnętrznych.

W zakresie celów szczegółowych ERDK miał za zadanie „unaocznienie potencjału współpracy w obszarze dziedzictwa kulturowego dla zacieśniania więzi wewnątrz Unii oraz związków z krajami spoza Unii, a także wspierania dialogu międzykulturowego, pojednania po zakończeniu konfliktu i zapobiegania konfliktom”²⁴. W decyzji wskazano także na państwa trzecie, które powinny (brzmienie oryginalne – podkreślenie DJE) zostać objęte ściśle współpracą w ramach tej inicjatywy²⁵. Były to państwa kandydujące i potencjalnie kandydujące. W odniesieniu do innych państw UE przyjęła bardziej elastyczną formułę. Decyzja zachęcała bowiem do zabiegania w stosownych przypadkach (brzmienie oryginalne – podkreślenie DJE) o „zaangażowanie krajów objętych europejską polityką sąsiedztwa i innymi krajami partnerskimi. Takie zaangażowanie może przebiegać w oparciu o stosowne ramy współpracy i dialogu,

---

Kulturowego 2018, https://eacea.ec.europa.eu/creative-europe/funding/support-european-cooperation-projects-2018_en (dostęp 23.02.2019). Należy w tym miejscu zauważyć, że początkowo Komisja Europejska nie przeznaczyła żadnych osobnych środków na realizację ERDK. Finansowe wsparcie zostało uruchomione wskutek nacisku ze strony Parlamentu Europejskiego. Więcej o stanowisku Parlamentu Europejskiego i jego zaangażowaniu na rzecz uchwalenia i ostatecznego instytucjonalnego kształtu Roku: M.J. Prutsch, *The European Parliament and the European Year of Cultural Heritage 2018*, „Santander Art. And Culture Review”, no. 2/2018, s. 19–28.

²³ Decyzja Parlamentu Europejskiego i Rady UE 2017/864 z dnia 17 maja 2017 r. w sprawie Europejskiego Roku Dziedzictwa Kulturowego (2018), op. cit., L 131/5.

²⁴ Ibidem, art. 2 ust. 2 poz. k, L 131/5.

²⁵ Ibidem, preambuła, ust. 22, L 131/3.

zwłaszcza w kontekście dialogu społeczeństwa obywatelskiego między Unią a tymi krajami²⁶. Osobny artykuł poświęcono współpracy międzynarodowej rozumianej jako współpraca z organizacjami międzynarodowymi, zwłaszcza z Radą Europy i UNESCO, podkreślając przy tym konieczność zapewnienia widoczności udziału Unii²⁷.

Działania zewnętrzne UE w ramach ERDK służyć miały nie tylko promowaniu bogactwa i różnorodności dziedzictwa kulturowego Europy, ale także wzmacnianiu przekazu o Unii Europejskiej jako silnym globalnym aktorze, który potrafi wykorzystać i oddać na potrzeby społeczności międzynarodowej europejskie doświadczenie, potencjał naukowy, finansowy i instytucjonalny związany z sektorem dziedzictwa, przez co realnie przyczynia się do ratowania, ochrony oraz promowania dziedzictwa kulturowego w świecie jako źródła stabilizacji i rozwoju, a także który potrafi korzystać z europejskiego dziedzictwa kulturowego jako ważnego zasobu *soft power* w celu realizowania strategicznych interesów i promowania europejskich wartości. Z tego powodu Unia promowała zatem nie tylko specjalne projekty i akcje uruchomione w związku z obchodami tego Roku, ale także nagłaśniała swoje dotychczasowe, zainicjowane przed 2018 r. działania i programy w takich obszarach, jak unijna polityka rozwojowa, polityka sąsiedztwa, polityka rozszerzenia czy polityka na rzecz stabilizacji i pokoju²⁸.

Wiele inicjatyw i działań w obszarze kultury, w które UE angażowała się w państwach trzecich w 2018 r. pod znakiem ERDK, miało stać się także wehikułem dla promocji dyplomacji kulturalnej UE, której rozwój, jako nowego narzędzia unijnej polityki zagranicznej, został zapowiedziany w unijnej strategii w dziedzinie międzynarodowych stosunków kulturalnych oraz w Europejskiej Strategii Globalnej z 2016 r. Konsekwencją nowego podejścia do roli kultury i dziedzictwa w stosunkach zewnętrznych UE było zatem w 2018 r. uprzywilejowanie, także w warstwie komunikacyjnej, projektów realizowanych przez delegatury UE, narodowe instytuty kulturalne państw członkowskich UE i EUNIC jako ich organizacji parasolowej, która zgodnie z koncepcją z 2016 r. stała się strategicznym partnerem UE w implementacji unijnej strategii w obszarze międzynarodowych stosunków kulturalnych²⁹.

---

²⁶ Ibidem.

²⁷ Ibidem, art. 6, L 131/6.

²⁸ Główne instrumenty finansowe, przez które UE angażuje się w zewnętrzne działania na rzecz kultury i dziedzictwa kulturowego, to: Instrument Partnerstwa na rzecz Współpracy z Państwami Trzecimi, Instrument Pomocy Przedakcesyjnej, Instrument Finansowy na rzecz Rozwoju, Instrument na rzecz przyczyniania się do Stabilności i Pokoju, Instrument Wspierania Demokracji i Praw Człowieka. Innym źródłem finansowania sektora kultury i sektora kreatywnego w krajach Afryki jest Europejski Fundusz Rozwoju.

²⁹ Komisja Europejska, Europejska Służba Działań Zewnętrznych i European Union National Institutes of Culture (EUNIC) podpisały 16 maja 2017 r. porozumienie admini-

Komisja Europejska sformułowała trzy komponenty wymiaru międzynarodowego ERDK. Były to: celebrowanie europejskiego kulturowego dziedzictwa w świecie, wsparcie dla budowy potencjału sektora dziedzictwa w świecie i promowanie działań Unii Europejskiej w ramach współpracy międzynarodowej w obszarze dziedzictwa kulturowego³⁰. Głównymi podmiotami wykonawczymi projektów w państwach trzecich w ramach ERDK z ramienia UE były przede wszystkim delegatury UE, narodowe instytuty kulturalne państw członkowskich, EUNIC, Platforma Dyplomacji Kulturalnej, kraje oficjalnie stowarzyszone z ERDK, UNESCO i Narodowe Komitety UNESCO w krajach trzecich. Z uwagi na elastyczny co do formy charakter działań zewnętrznych służb i instytucji UE w ramach ERDK oraz zróżnicowaną formułę instytucjonalną koordynowania obchodów ERDK w krajach partnerskich brak jest na razie kompletnych danych na temat dokładnej liczby zrealizowanych projektów w ramach wymiaru międzynarodowego Roku, a także informacji co do liczby wszystkich państw trzecich, w których obchodzono ERDK, a które nie były oficjalnymi partnerami³¹.

Międzynarodowy wymiar ERDK był realizowany na kilka sposobów:

1. Dziewięć państw spoza Unii Europejskiej wzięło w nim udział jako oficjalni partnerzy. Obok Islandii, Norwegii i Szwajcarii były to Albania, Bośnia i Hercegowina, FYROM (obecnie Republika Macedonii Północnej), Czarnogóra, Serbia i Gruzja. W państwach tych powołano wzorem państw członkowskich UE, narodowych koordynatorów ERDK, którzy byli odpowiedzialni za realizację, promocję i patronaty ERDK. W części z nich za koordynację przebiegu Roku odpowiedzialne były instytucje administracji państwowej, głównie ministerstwa kultury (np. w Gruzji, która oficjalnie potwierdziła realizację ponad 100 wydarzeń w ramach Roku, a na stronie Komisji Europejskiej promowała tylko kilka wiodących projektów) lub inne państwowe instytucje kultury, jak biblioteki narodowe, archiwa państwowe, narodowe rady kultury i dziedzictwa. Warto podkreślić fakt, że oficjalnymi partnerami zostały wszystkie – z wyjątkiem Kosowa – kraje Bałkanów Zachodnich, natomiast spośród

---

stracyjne określające cele, zasady, obszary i sposoby zacieśnionej współpracy. Tekst porozumienia na stronie: https://eas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/26249/national-institutes-culture-and-eu-further-enhance-cooperation_en (dostęp 24.07.2019).

³⁰ Patrz: https://europa.eu/cultural-heritage/sites/eych/files/reinforcing-cooperation-on-cultural-heritage-factsheet_en.pdf (dostęp 24.07.2019).

³¹ Zgodnie z treścią decyzji powołującej ERDK Komisja była zobowiązana do przedstawienia do 31 grudnia 2019 r. sprawozdania na temat wykonania, wyników i oceny działań zrealizowanych w ciągu Roku. Parlament i Rada zobowiązały Komisję także do przedstawienia koncepcji dalszych wspólnych działań w obszarze dziedzictwa. Komisja wywiązała się z tego, ogłaszając 5 grudnia 2018 r. dokument roboczy *European Framework for Action on Cultural Heritage*, SWD(2018) 491 final. Dokument w innych oficjalnych językach UE został opublikowany w 2019 r., patrz: *Europejskie ramy działania w zakresie dziedzictwa kulturowego*, Urząd Publikacji Unii Europejskiej, Luksemburg 2019.

krajów Partnerstwa Wschodniego status ten miała w ramach Europejskiego Roku Dziedzictwa Kulturowego tylko Gruzja.

2. Państwa spoza UE, mające status uczestników programu Kreatywna Europa, mogły ubiegać się o grant w ramach osobnej ścieżki podprogramu Kultura, specjalnie utworzonej dla wsparcia europejskich projektów współpracy w ramach ERDK, ogłoszonej przez Komisję Europejską we wrześniu 2017 r.³² Poza tym organizacje z tych państw mogły brać udział jako partnerzy w innych projektach zgłaszanych przez instytucje z państw członkowskich UE w ramach tego wezwania. W sumie spośród 77 złożonych wniosków o dofinansowanie w ramach ścieżki Kreatywna Europa/ERDK dofinansowanie w maksymalnej wysokości 60% kosztów projektu otrzymało 29 międzynarodowych projektów. Spośród państw trzecich z możliwości ubiegania się o dofinansowanie jako liderzy projektów skorzystały tylko Bośnia i Hercegowina (3 złożone wnioski), FYROM (1 wniosek), Islandia (1 wniosek), Norwegia (2 wnioski) i Serbia (6 wniosków). W sumie na 13 wniosków z tych państw dofinansowanie otrzymał tylko jeden projekt norweski i trzy projekty serbskie na łączną sumę 505 597 tys. euro, co w sumie stanowiło 10,11% całego budżetu, a dofinansowane projekty stanowiły tylko 13,79% wszystkich wniosków. W tej specjalnej edycji programu nie wzięły udziału uprawnione kraje Partnerstwa Wschodniego³³. Przytoczone dane potwierdzają tezę, że konstrukcja programu Kreatywna Europa, także w przypadku specjalnej ścieżki grantowej dla ERDK, była tylko w niewielkim stopniu przystosowana do możliwości organizacyjnych i finansowych podmiotów kulturalnych np. w państwach Bałkanów Zachodnich i Partnerstwa Wschodniego, co tłumaczy niewielką liczbę projektów, które z sukcesem ubiegały się o środki w 2018 r. Także ogólna liczba złożonych wniosków w ramach ścieżki skłania do wysnuć wniosku, że ponadnarodowy, wspólnotowy wymiar Europejskiego Roku Dziedzictwa Kulturowego (a taki miał wybrzmiewać w projektach finansowanych w ramach Kreatywnej Europy) nie był priorytetem dla organizacji i instytucji zaangażowanych w jego obchody.

3. Patronatem Roku został objęty szereg projektów realizowanych w państwach spoza UE w ramach działań organizacji wchodzących w skład Komitetu Interesariuszy ERDK, jak m.in. Rada Europy, Europa Nostra, ICOM.

---

³² Komisja Europejska, *Zaproszenie do składania wniosków EACEA 35/2017: Wsparcie dla europejskich projektów współpracy związanych z Europejskim Rokiem Dziedzictwa Kulturowego 2018*, https://eacea.ec.europa.eu/creative-europe/funding/support-european-cooperation-projects-2018_en (dostęp 24.07.2019). Krajami spoza UE, które mogły ubiegać się o te środki, były wówczas: Islandia, Norwegia, Albania, Bośnia i Hercegowina, FYROM, Czarnogóra, Republika Serbii, Gruzja, Mołdawia, Ukraina i Tunezja.

³³ Opracowanie własne na podstawie wyników opublikowanych na stronie Agencji Wykonawczej ds. Kultury i Sektora Audiowizualnego, https://eacea.ec.europa.eu/creative-europe/selection-results_en (dostęp 23.07.2019).

Na przykład obchody Europejskiego Dnia Dziedzictwa (EDD), dorocznej wspólnej inicjatywy Rady Europy i Unii Europejskiej, były w 2018 r. częścią ERDK i miały podwojony budżet. Akcje zorganizowane przez 50 krajów członkowskich Rady Europy w ramach specjalnej edycji EDD 2018 odbyły się pod hasłem „Europejski Rok Dziedzictwa Kulturowego: sztuka dzielenia się”³⁴. Innym cyklicznym wydarzeniem wpisanym oficjalnie do kalendarza obchodów ERDK w wymiarze europejskim była uroczystość przyznania Nagrody UE w dziedzinie dziedzictwa kulturowego/Nagrody Europa Nostra. W 2018 r. wyróżniono pięć osiągnięć w obszarze dziedzictwa w europejskich państwach nienależących do Unii Europejskiej. Aż trzema nagrodami, w tym najbardziej prestiżową Grand Prix za konserwację fortecy w Bač, nagrodzono działania w Serbii, nagrodę w dziedzinie konserwacji otrzymał wspólny projekt renowacji prowadzony na Górze Synaj przez Egipt, Włochy i Grecję. Laureatem w kategorii konserwacji została także Szkoła grecka Zografyon w Stambule³⁵.

4. Idea ERDK była promowana przez delegatury UE i klastry EUNIC w różnych krajach trzecich, m.in. w USA, Indiach, Chinach, Kanadzie, Rosji, Argentynie, Meksyku, Republice Południowej Afryki, Kubie, Korei, Jordanii, Republice Mauritiusu i Republice Seszeli, przez pojedyncze działania lub kampanie informacyjne, projekty edukacyjne, wystawy fotograficzne, pokazy i przeglądy filmów europejskich, warsztaty, działania angażujące lokalne instytucje kulturalne, NGO’sy i społeczności lokalne, konferencje i debaty poświęcone ochronie, promocji i digitalizacji dziedzictwa kulturowego, a także możliwości współpracy w dziedzinie wymiany wiedzy eksperckiej w obszarze konserwacji dziedzictwa. Zadaniem delegatur UE było zarówno promowanie bogactwa i różnorodności europejskiego dziedzictwa kulturowego, jak i promowanie UE jako ważnego aktora w obszarze międzynarodowych stosunków kulturalnych ze szczególnym uwzględnieniem dziedzictwa kulturowego jako priorytetowego obszaru współpracy. Wymiar międzynarodowy ERDK promowany był także w ramach cyklicznych wydarzeń z udziałem delegatur UE, takich jak np. doroczne obchody Dnia Europy, festiwale filmowe, targi książki i imprezy literackie, obchody Europejskiego Dnia Języków³⁶. Często miało to wymiar czysto wizualny, symboliczny przez umieszczanie logo ERDK w materiałach promocyjnych itp. Akcje i działania w ramach ERDK, w które za-

---

³⁴ Hasłem krajowym specjalnej edycji Europejskich Dni Dziedzictwa 2018 w Polsce było hasło związane z obchodami 100-lecia odzyskania niepodległości przez Polskę: „Niepodległa dla wszystkich”.

³⁵ Pełna lista nagrodzonych obiektów i działań patrz: <https://kreatywna-europa.eu/nagroda-unii-europejskiej-w-dziedzicznie-dziedzictwa-kulturowego-nagrody-europa-nostra-2018/> (dostęp 23.07.2019).

³⁶ Przykłady konkretnych projektów, akcji i wydarzeń w tych państwach w ramach ERDK patrz: *Europejskie ramy działania w zakresie dziedzictwa kulturowego*, op. cit., s. 37.

angażowały się delegatury UE, były promowane przede wszystkim przez ich konta na Facebooku, oficjalne strony internetowe, a także przez główną stronę internetową Europejskiej Służby Działań Zewnętrznych.

5. ERDK był także realizowany w krajach Partnerstwa Wschodniego, z których jedynie Gruzja miała status oficjalnego państwa partnerskiego i większość wydarzeń była tam koordynowana na poziomie krajowym³⁷. W realizacji ERDK w krajach Partnerstwa obok instytucji publicznych i organizacji pozarządowych włączyły się delegatury Unii Europejskiej. W Armenii projekty kulturalne realizowane były w ramach aktywności tzw. punktu kontaktowego ds. kultury, który od 2016 r. jest nową mikrostrukturą w delegaturze UE w Erewaniu³⁸. Według danych bezpośrednio pozyskanych z tego punktu delegatura UE w ramach obchodów ERDK współorganizowało m.in. międzynarodową konferencję na temat dziedzictwa kulturowego, koncerty, warsztat dot. edukacji muzycznej, współfinansowała rekonstrukcję filmów animowanych w związku z obchodzonym w Armenii 80-leciem armeńskiej animacji, a także rozpoczęła bliską współpracę z powołanym w październiku 2018 r. klastrem EUNIC³⁹. W Azerbejdżanie delegatura UE zorganizowała w ramach obchodów ERDK interdyscyplinary „Baku Cultural Heritage Festival Fantazia” – cykl wydarzeń poświęconych dziedzictwu materialnemu i niematerialnemu Baku, w którego realizację włączyło się kilkanaście instytucji partnerskich, w tym instytucje państwowe, wyższe uczelnie, ambasady państw UE i inni lokalni partnerzy⁴⁰. Na stronach delegatury UE w Mołdawii obchody Roku promowane były krótkim filmem o nauce tradycyjnego haftu. W Kiszyniowie w obchody ERDK włączyła się Biblioteka Narodowa, organizując

---

³⁷ Delegatura UE wraz z gruzińskim Ministerstwem Kultury była partnerem organizowanej przez Muzeum Narodowe Gruzji wystawy „Wisdom transformed into Gold” (Mądrość przemieniona w złoto) w Tbilisi, w grudniu 2018 r. Informacja jako jedyna z niewielu inicjatyw została nagłośniona na oficjalnej stronie Komisji dedykowanej ERDK. Wystawę jako najważniejsze wydarzenie, w które była zaangażowana delegatura UE w Gruzji, wskazał w korespondencji mailowej p. Nino Samvelidze, oficer punktu kontaktowego ds. kultury w tej delegaturze.

³⁸ Powołanie punktów kontaktowych we wszystkich delegaturach UE, a przez to zwiększenie ich możliwości angażowania się w realizację projektów kulturalnych, zapowiadała w 2016 r. strategia UE w obszarze międzynarodowych stosunków kulturalnych. Na razie brak jest niestety informacji dotyczących liczby powołanych punktów, oddelegowanych do nich pracowników delegatur bądź utworzonych specjalnie w tym celu etatów. O modelu organizacyjnym Europejskiej Służby Działań Zewnętrznych i funkcjach delegatur UE czytają w: B. Surmacz, *Ewolucja współczesnej dyplomacji: aktorzy, struktury, funkcje*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2015, s. 311–365.

³⁹ Informacja przesłana mailowo przez panią Varduhi Sargsyan, oficera punktu kontaktowego ds. kultury w delegaturze UE w Armenii.

⁴⁰ Informacja przesłana mailowo przez p. Denisa Danilidisa, oficera punktu kontaktowego ds. kultury w delegaturze UE w Azerbejdżanie.

w 2018 r. serię trzech wystaw i towarzyszących im konferencji poświęconych europejskiemu i mołdawskiemu dziedzictwu kulturowemu, a także polityce kulturalnej UE oraz zagadnieniom związanym z digitalizacją dziedzictwa⁴¹. W Ukrainie obchody ERDK stały się okazją do debat i seminariów poświęconych możliwościom finansowania projektów z zakresu kultury i dziedzictwa kulturowego w ramach programów i funduszy UE, promowania narodowego materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Nagłośniono także rezultaty europejskich projektów z zakresu zachowania i promowania dziedzictwa kulturowego, tj. projektu „Polyphony – Collection of disappearing Euroocean Heritage” i projektu CHOICE (Cultural Heritage: Opportunity for Improving Civic Engagement) poświęconego promowaniu dziedzictwa kulturowego jako motoru rozwoju miast i społeczności lokalnych. Jednocześnie warto podkreślić, że obchody ERDK w krajach Partnerstwa Wschodniego⁴² nie zajęły istotnego miejsca w komunikacji strategicznej Komisji Europejskiej ani Europejskiej Służby Działań Zewnętrznych w 2018 r. Wydaje się, że głównym instrumentem, który kanalizuje uwagę UE w zakresie współpracy z krajami Partnerstwa Wschodniego, jest program The Eastern Partnership Culture and Creativity Programme (Program Kultura i Kreatywność dla Partnerstwa Wschodniego), którego kontynuację jako flagowego projektu współpracy w obszarze kultury po 2018 r. Komisja Europejska zapowiedziała w Europejskich ramach działań w zakresie dziedzictwa kulturowego.

6. W ramach Europejskiego Roku Dziedzictwa Kulturowego priorytetowe znaczenie nadano projektom i działaniom w krajach Bałkanów Zachodnich, zgodnie ze strategią UE w obszarze międzynarodowych stosunków kulturalnych i w ścisłym związku z ogłoszoną 6 lutego 2018 r. odnowioną unijną strategią rozszerzenia dla tego regionu. W komunikacie Komisji *Wiarygodna perspektywa rozszerzenia dla Bałkanów Zachodnich oraz zwiększone zaangażowanie UE w tym regionie* znalazło się odniesienie do zaangażowania UE na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego i rozwoju sektora kultury oraz sektora kreatywnego Bałkanów Zachodnich⁴³. W planie działań dla wsparcia transformacji Bałkanów Zachodnich, który stanowił aneks do komunikatu, w komponencie szóstym, zatytułowanym *Wsparcie pojednania i dobrych stosunków sąsiedzkich*, znalazł się zapis o pełnym uczestnictwie krajów Bałkanów Zachodnich w Europejskim Roku Dziedzictwa Kulturowego i o uruchomieniu

---

⁴¹ Szczegółowy program i opis patrz: <http://cpescmdlib.blogspot.com/2018/01/ex-pozitia-politica-culturala-europeana.html> (dostęp 15.06.2019).

⁴² Brak informacji dot. projektów dedykowanych ERDK na Białorusi.

⁴³ Komisja Europejska, Komunikat Komisji Europejskiej do Parlamentu Europejskiego, Rady, Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, *Wiarygodna perspektywa rozszerzenia dla Bałkanów Zachodnich oraz zwiększone zaangażowanie UE*, Strasburg, 6.2.2018, COM(2018) 65 final.

w 2018 r. programu Szlak Dziedzictwa Kulturowego UE–Bałkany Zachodnie jako serii wydarzeń celebrujących dziedzictwo kulturowe we wszystkich jego formach⁴⁴. W ramach ERDK promowano zatem projekty związane z odbudową dziedzictwa materialnego i działaniem na rzecz pokoju, pojednania i rewaloryzacji dziedzictwa różnych wspólnot etnicznych i religijnych, projekty digitalizacyjne związane z Europeaną, wystawy, koncerty, konferencje, projekty edukacyjne i działania na rzecz turystyki. Z przeglądu zamieszczanych na stronie internetowej Europejskiej Służby Działań Zewnętrznych informacji wynika uprzywilejowanie w komunikacji strategicznej dotyczącej obchodów Roku wydarzeń realizowanych w krajach Bałkanów Zachodnich w ramach ERDK ze szczególnym uwzględnieniem inicjatywy Szlaku Kulturowego UE–Bałkany Zachodnie. Z analizy zgromadzonych danych wynika, że w okresie od 7 grudnia 2017 do 29 stycznia 2019 r. ESDZ zamieściła w sumie 28 informacji o projektach realizowanych w Serbii, Bośni i Hercegowinie, Czarnogórze, Albanii i Kosowie. Najważniejsze z nich ESDZ pokazała w jednogodzinowym filmie podsumowującym obchody ERDK na Bałkanach Zachodnich, który w styczniu 2019 r. umieściła w serwisie YouTube. Film przez tytuł i końcowe hasło, promował także polityczne cele, które przyświecały obchodom Roku w krajach Bałkanów Zachodnich. Nieprzypadkowo Unia promowała obchody ERDK dwoma hasłami „EU and Western Balkans: Connected by culture” i „European Union and Western Balkans: A Common Past and a Shared Future”, których przesłanie ma podkreślać nie tylko wspólną przeszłość, ale także wiązać przyszłość regionu z Unią Europejską.

Rysunek 2. Końcowy kadr filmu: EU and Western Balkans: Connected by culture

Źródło: serwis YouTube, <https://www.youtube.com/watch?v=bFZhEdhGiVw&feature=youtu.be> (dostęp 22.07.2019).

⁴⁴ Komisja Europejska, Aneks do Komunikatu Komisji Europejskiej do Parlamentu Europejskiego, Rady, Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, *Wiarygodna perspektywa rozszerzenia dla Bałkanów Zachodnich oraz zwiększone zaangażowanie UE*, Strasburg, 6.2.2018, COM(2018) 65 final annex, s. 5.

W przypadku obchodów ERDK w krajach Bałkanów Zachodnich można wręcz mówić o ofensywie medialnej ze strony Europejskiej Służby Działań Zewnętrznych. Unia Europejska wykorzystała Rok i dziedzictwo kulturowe do budowania pronijnego nastawienia wśród mieszkańców regionu, rysowania europejskiej perspektywy przez promowanie dobrosąsiedzkich stosunków, pojednania i wartości współpracy w ramach Bałkanów Zachodnich. Unia intensywnie wzmocniła przekaz o europejskim wymiarze dziedzictwa kulturowego Bałkanów Zachodnich i jego znaczeniu dla wspólnego dziedzictwa Europy. Obchody Roku były także elementem agendy normatywnej i europeizacyjnej oraz okazją do nagłośnienia finansowego zaangażowania UE w projekty wspierające odbudowę i modernizację dziedzictwa kulturowego, a także jej roli we wzmacnianiu potencjału instytucjonalnego i organizacyjnego w obszarze kultury i dziedzictwa kulturowego w poszczególnych krajach Bałkanów Zachodnich. Część badaczy i praktyków znających skomplikowane uwarunkowania kulturowe w regionie, wysunęła zastrzeżenia co do wyboru dziedzictwa kulturowego jako obszaru szczególnego zaangażowania UE w Bałkanach Zachodnich i wskazała możliwe zagrożenia wynikające z jego wyboru jako szczególnie wrażliwego i podatnego na nacjonalistyczną instrumentalizację⁴⁵. Pomimo to Unia uznaje inicjatywę Szlaku Kulturowego UE–Bałkany za swoje flagowe osiągnięcie w ramach Europejskiego Roku Dziedzictwa Kulturowego, a także za strategicznie ważne dla dalszych działań i budowania swojego wizerunku w tym regionie⁴⁶. Wydaje się, że Unia uważa przyjęty *modus operandi*, zakładający aktywną, finansową i instytucjonalną rolę delegatur UE, EUNIC i narodowych instytutów kultury aktywnych w krajach Bałkanów Zachodnich, za obiecujący w kontekście dalszej implementacji strategii dla Bałkanów. W 2019 r. wydarzenia i projekty kulturalne z udziałem UE są nadal intensywnie promowane na stronie internetowej Europejskiej Służby Działań Zewnętrznych, a zaangażowanie w regionie jest jednym z głównych wektorów działań zewnętrznych UE zapowiedzianych w Europejskim Planie Działań na rzecz Dziedzictwa Kulturowego i w Nowej Agendzie dla Kultury.

7. Kontekst obchodów Europejskiego Roku Dziedzictwa Kulturowego stał się także istotny dla wzmocnienia przekazu o zaangażowaniu UE w dzia-

---

⁴⁵ Patrz: D. Lafont de Sentenac, *United in growing diversity. How the EU takes intercultural relations into account in its Western Balkans enlargement Policy*, „Policy Paper”, no. 229, Jacques Delors Institute, 27 September 2018.

⁴⁶ Patrz: *Diego Marani talks to Kristin Hausler „The European Year of Cultural Heritage 2018 and the External Action of the European Union”*, wywiad z głównym doradcą i koordynatorem implementacji strategii UE w obszarze międzynarodowych stosunków kulturalnych w ramach Europejskiej Służby Działań Zewnętrznych, „Santander Art. And Culture Review”, no. 2/2018, s. 15–18.

łania na rzecz przeciwdziałania wobec niszczenia dziedzictwa kulturalnego w krajach objętych konfliktami zbrojnymi w Iraku, Mali, Syrii, Libii, Jemenie i Afganistanie i na rzecz opracowania systemu zwalczania nielegalnego obrotu dobrami kultury pozyskiwanymi z tych obszarów przez organizacje terrorystyczne. UE wskazuje ten obszar stosunków zewnętrznych z państwami trzecimi za jeden z priorytetowych obszarów działań w dziedzinie międzynarodowych stosunków kulturalnych i w ramach globalnej strategii w obszarze polityki zagranicznej i bezpieczeństwa UE, a także jako obszar zacieśnionej współpracy z UNESCO. Komisja Europejska umieściła te działania w ramach jednej z 10 flagowych inicjatyw ERDK, *Dziedzictwo w niebezpieczeństwie*⁴⁷. W 2018 r. Europejska Służba Działań Zewnętrznych wraz z UNESCO, jako partnerem wykonawczym, kontynuowała implementację projektu *Protecting Cultural Heritage and Diversity in Complex Emergencies for Stability and Peace* w Iraku, Libii, Syrii i Jemenie. Obok prac nad dyrektywą unijną dotyczącą walki z nielegalnym obrotem dobrami kultury Unia Europejska w ramach ERDK była współorganizatorem konferencji i warsztatów, z udziałem wysokich przedstawicieli agencji UE, UNESCO i krajów partnerskich, finansowanych przez Instrument Partnerstwa na rzecz Współpracy z Państwami Trzecimi i Instrument na rzecz przyczyniania się do Stabilności i Pokoju.

8. Europejski Rok Dziedzictwa Kulturowego promował unijną politykę rozwojową i zaangażowanie UE w finansowanie projektów oraz programów na rzecz wykorzystania potencjału dziedzictwa kulturowego dla zrównoważonego rozwoju, tworzenia miejsc pracy, walki z ubóstwem i wykluczeniem, aktywizacji zawodowej kobiet i młodzieży, rozwoju zrównoważonej turystyki i związanego z nią sektora kulturalnego i kreatywnego w różnych regionach świata. Jest to także obszar międzynarodowych stosunków kulturalnych, w którym UE dąży do zacieśnienia współpracy z UNESCO. W ramach obchodów Europejskiego Roku Dziedzictwa Kulturowego UE uruchomiła specjalne środki na wsparcie programu Korytarzy Dziedzictwa Jedwabnego Szlaku (Silk Road Heritage Corridors – SRHC) w latach 2017–2021 w krajach Azji Centralnej, Iranie i Afganistanie. Grant w wysokości 3,4 mln euro jest finansowany w ramach Instrumentu Finansowego na Rzecz Rozwoju – program Investing on Culture and Creativity⁴⁸ Projekt SRHC był jednym z dwóch fla-

---

⁴⁷ Komisja Europejska, *Initiative 7. Heritage at risk: Fighting against illicit trade in cultural goods and managing risks in heritage sites*, materiały informacyjne, wrzesień 2018, https://europa.eu/cultural-heritage/sites/eych/files/7-heritage-at-risk-10-european-initiatives-factsheet_en.pdf (dostęp 23.07.2019).

⁴⁸ Silk Road Heritage Corridors (SRHC) to wieloletni wspólny program UNESCO i Światowej Organizacji Turystyki na rzecz rozwoju turystyki kulturalnej i promocji różnorodności dziedzictwa kulturowego państw Jedwabnego Szlaku, budowania potencjału instytucjonalnego zaangażowanych stron i umiejętności nowoczesnego planowania i zarządzania dziedzictwem. Program został zainicjowany w 1994 r. Deklaracją z Samarkandy,

gowych działań UE w ramach komponentu nr 2 międzynarodowego wymiaru ERDK, tj. wsparcia dla budowy potencjału sektora dziedzictwa w świecie⁴⁹. Jest także flagowym programem w dalszym procesie implementacji strategii z 2016 r., Europejskiego planu działań na rzecz dziedzictwa kulturowego i Nowej Agendy dla Kultury.

9. Unia Europejska wykorzystwała Europejski Rok Dziedzictwa Kulturowego do promowania podmiotów, których działanie służyć ma wzmocnieniu pozycji UE jako ważnego aktora globalnego w ramach międzynarodowych stosunków kulturalnych, zgodnie z wytycznymi przyjętymi w ramach strategii z 2016 r. W tym celu Unia podjęła decyzję o większym zaangażowaniu Europejskiej Służby Działań Zewnętrznych w obszarze kultury, m.in. przez zacieśnianie współpracy delegatur UE z przedstawicielstwami dyplomatycznymi państw członkowskich, ich narodowymi instytucjami kultury i EUNIC w państwach trzecich. Zapleczem doradczym i wspierającym instytucje europejskie ma być także powołana przez Komisję Europejską w 2016 r. Platforma Dyplomacji Kulturalnej⁵⁰. Jej zadaniem jest zbieranie danych, przygotowywanie raportów i analiz w obszarze międzynarodowych stosunków kulturalnych na potrzeby służb unijnych (delegatury UE, ESDZ), a także organizowanie międzynarodowych konferencji, warsztatów, szkoleń, budowanie sieci współpracy. Obchody ERDK dały sposobność do promowania Platformy jako istotnego ogniwa wciąż kształtującego się systemu dyplomacji kulturalnej UE. W ramach Roku Platforma zorganizowała m.in. Forum „European Year of Cultural Heritage 2018: International Perspectives” w Brukseli, którego

---

obecnie zaangażowanych jest 30 państw z regionu od Morza Śródziemnego po kraje Dalekiego Wschodu. W 2014 r. dwa systemy szlaków zostały zgłoszone do Listy Światowego Dziedzictwa UNESCO, a jeden z nich, tj. system szlaków korytarzy Chang'an-Tianshan, obejmujący 33 stanowiska i obiekty zgłoszone wspólnie przez Chiny, Kazachstan i Kirgistan, został wpisany na tę Listę. Unijny program wsparcia z 2017 r. jest powiązany z przyjętą przez UNESCO i UNWTO w 2013 r. strategią na rzecz rozwoju turystyki wzdłuż Jedwabnego Szlaku. Szczegółowy opis celów programu i kontekst ERDK patrz: European Commission, *Commission Implementing Decision of 11.12.2017 on the Annual Action Programme 2017 part 3 for theme Human Development of the Global Public Goods and Challenges programme to be financed from the general budget of the Union*, C(2017) 8725 final, Annex 2, dokument PDF, s. 13–14. O historii i założeniach programu SRDH patrz: A. Clarke, *The Silk Road, Identities and Commercial Nationalism*, w: *Commercial Nationalism and Tourism: Selling the National Story*, red. L. White, Channel View Publications, Bristol 2017.

⁴⁹ Drugim jest Szlak Kulturowy Bałkanów Zachodnich.

⁵⁰ Platforma Dyplomacji Kulturalnej została powołana przez Służbę ds. Instrumentów Polityki Zagranicznej (FPI) i sfinansowana w ramach Instrumentu Partnerstwa. Przetarg na uruchomienie PDK wygrało konsorcjum złożone z największych narodowych instytucji kultury państw członkowskich UE: Goethe Institut, British Council i Institut Francais oraz European Fondation, EUNIC i Centre for Fine Arts Bozar Brussels.

zadaniem było wypracowanie szczegółowych rekomendacji dotyczących sposobów zaangażowania UE w ochronę i promowanie dziedzictwa kulturowego w świecie, które Unia powinna wziąć pod uwagę w dalszych działaniach⁵¹.

Spuścizna Europejskiego Roku Dziedzictwa Kulturowego: czy są powody do umiarkowanego optymizmu?

Bezprecedensowa mobilizacja na rzecz dziedzictwa kulturowego na poziomie europejskim, krajowym i lokalnym, zaangażowanie służb europejskich i instytucji publicznych, licznych podmiotów w sektorze kultury i dziedzictwa, duża aktywność NGO'ów i społeczności lokalnych sprawiła, że Europejski Rok Dziedzictwa Kulturowego uznaje się za sukces⁵². Krytyka – jeśli się pojawia – dotyczy nierównomiernie rozłożonych akcentów w realizacji Roku i wskazuje na zdecydowaną przewagę celebracji różnorodności dziedzictwa kulturowego w krajach uczestniczących oficjalnie w obchodach Roku nad działaniami promującymi jego wspólnotowy, proeuropejski charakter, co z kolei pozostaje w sprzeczności z pierwotnymi celami i założeniami tej inicjatywy, zwłaszcza w perspektywie pozycji i starań Parlamentu Europejskiego⁵³. W ocenach przeważa jednak ton zadowolenia i mniej lub bardziej ostrożny optymizm co do możliwości zdyskontowania jego osiągnięć w trudnym procesie przesuwania kultury i dziedzictwa kulturowego do głównego nurtu polityki europejskich⁵⁴.

---

⁵¹ Cultural Diplomacy Platform, *Recommendations. Forum „European Year of Cultural Heritage 2018: International Perspectives”*, dokument PDF, <https://www.cultureinexternalrelations.eu/cier-data/uploads/2018/09/EYCH-2018-International-Perspectives.pdf> (dostęp 23.07.2019).

⁵² Zwłaszcza wśród osób i środowisk, które angażowały się w instytucjach UE na rzecz jego uchwalenia, a następnie aktywnie wspierały jego implementację. Patrz np. numer tematyczny pisma „SCIRES-It” poświęcony ERDK, a w nim artykuł m.in. europosłanki Silvii Costy, która była jedną z pomysłodawców i liderów lobbingu na rzecz jego uchwalenia w Parlamencie Europejskim. S. Costa, *European Year of Cultural Heritage. An impressive result to be consolidated*, „Scires-It”, vol. 9, no. 1/2019.

⁵³ Patrz: wypowiedź europosłanki Petry Kammerevert podczas konferencji zamykającej oficjalnie ERDK w Wiedniu, 7 grudnia 2018 r. Na to wystąpienie zwrócił uwagę M.J. Prutsch, op. cit.

⁵⁴ Patrz m.in. Culture Action Europe, *Fast forward Heritage: Culture Action Europe's principles and actions for a forward-looking legacy of the European Year of Cultural Heritage*, dokument PDF, https://cultureactioneurope.org/files/2018/07/CAE_Principles-EYCH-Legacy.pdf (dostęp 22.07.2018), a także *Berlińskie wezwanie do działania*, dokument programowy ogłoszony w ramach Pierwszego Europejskiego Szczytu Dziedzictwa Kulturowego w Berlinie w dniach 18–24 czerwca 2018, <https://www.europanostra.org/wp-content/uploads/2018/10/Berlin-Call-Action-Pol.pdf> (dostęp 22.07.2018).

Na poziomie oficjalnych, kierunkowych rozwiązań z 2018 r. dziedzictwo kulturowe istotnie zajmuje eksponowane miejsce. Przyjęte przez instytucje europejskie dokumenty, w których Unia wytyczyła swoje priorytety w ramach polityki kulturalnej w średnio- i długookresowej perspektywie, odwołują się bezpośrednio do roli, jaką w dalszym rozwoju polityki kulturalnej odegrał ERDK. Jednoznacznie wskazują także dziedzictwo kulturowe jako jeden z najważniejszych obszarów zaangażowania UE w kolejnych latach⁵⁵. We wszystkich tych dokumentach Unia uważa także międzynarodowe stosunki kulturalne jako ważny wektor swoich działań, a strategię z 2016 r. jako ich oficjalną ramę.

Czy osiągnięte w 2018 r. wzmożone zainteresowanie dziedzictwem kulturowym przełoży się w dłuższej perspektywie na rzeczywistą zmianę i osiągnięcie efektu skali, jeśli chodzi o strukturalne, organizacyjne i finansowe zaangażowanie Unii i jej państw członkowskich na rzecz kultury i dziedzictwa kulturowego? Czy długoterminowym skutkiem ERDK będzie przesunięcie kultury i dziedzictwa kulturowego z peryferii do głównego nurtu polityk UE? Są to pytania, które na razie muszą pozostać bez jednoznacznej odpowiedzi, a dotychczasowe doświadczenia nie dają powodów do nadmiernego optymizmu⁵⁶. Niemniej oczekiwania konkretnych zmian w związku z sukcesem Roku są duże, wzmacniane pozytywnym dla kultury przesłaniem płynącym z najważniejszych unijnych instytucji i w przekazie wysokich rangą polityków i urzędników UE. Jest to jednak także moment zmian związanych z nowym składem Parlamentu Europejskiego, procesem powoływania składu nowej Komisji i przydzielania tek nowym komisarzom⁵⁷, a w bliskiej perspek-

---

⁵⁵ Są to: Nowa Agenda dla Kultury, Europejskie ramy działania w zakresie dziedzictwa kulturowego, a także przyjęty przez Radę UE w konkluzjach Plan Pracy w obszarze kultury 2019–2022. Komisja Europejska uznała obszar dziedzictwa kulturowego jako priorytetowy nowego programu Kreatywna Europa w latach 2021–2027.

⁵⁶ Od lat środowiska promujące kulturę na poziomie europejskim mówią o rozdziwieniu między dyskursem politycznym, w którym kultura i dziedzictwo kulturowe odgrywają kluczową dla procesów integracyjnych rolę, a unijną praktyką, która kulturę i dziedzictwo kulturowe zazwyczaj traktuje jako mało lub średnio istotne obszary zaangażowania. O specyficznych uwarunkowaniach polityki kulturalnej UE patrz szeroko: B. Gierat-Bieroń, *Polityka kulturalna Unii Europejskiej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2018 i D. Jurkiewicz-Eckert, *Od Traktatu o Unii Europejskiej do Europejskiej Agendy dla Kultury – narodziny i rozwój polityki kulturalnej UE*, „Studia Europejskie”, nr 1/2015.

⁵⁷ Niepokojącym sygnałem dla środowiska kultury może być fakt, że w ogłoszonym 10 września 2019 r. przez Ursulę von der Leyen podziale zadań nowych komisarzy w Komisji Europejskiej słowo „kultura” wypadło z nazwy teki, którą w październiku 2019 r. objąć ma Mariya Gabriel. W ramach teki „Innowacja i młodzież” Mariya Gabriel ma koordynować działania UE w dziedzinie innowacji, badań, kultury, sportu i młodzieży. Brak słowa „kultura” w nazwie wywołało natychmiastową reakcję ze strony stowarzy-

tywie także z negocjacjami kolejnego, wieloletniego budżetu UE. Sprawdzeniem rzeczywistej determinacji Unii w dziedzinie kultury i dziedzictwa będzie wysokość wieloletniego budżetu UE na lata 2021–2027 i wysokość kwot przeznaczonych na wsparcie tych dwóch obszarów, a także ich usytuowanie w ramach polityk europejskich dotyczących zatrudnienia, rozwoju, spójności, edukacji, digitalizacji, oraz – co szczególnie ważne w kontekście niniejszego tekstu – w obszarze stosunków zewnętrznych.

Międzynarodowy wymiar ERDK, któremu poświęcony jest niniejszy tekst, Unia z pewnością wykorzystała do nagłaśniania przyjętej w 2016 r. strategii w obszarze międzynarodowych stosunków kulturalnych i do uzasadniania natury swojego zaangażowania we współpracę z państwami trzecimi. Analiza międzynarodowego wymiaru ERDK wskazuje, że Unia wykorzystywała w tym celu przede wszystkim istniejące instrumenty i programy, oraz że działała według ustalonych, okrzepłych schematów i metod. Trudno wskazać nowe i wprost wynikające ze strategii innowacyjne działania, które np. w większym niż dotąd stopniu włączałyby lokalne społeczności czy NGO'sy. Unia w ramach Roku promowała w krajach trzecich własną różnorodność kulturową i atrakcyjność europejskiego dziedzictwa kulturowego, a także nagłaśniała swoją pozycję jako ważnego aktora w stosunkach międzynarodowych, zaangażowanego na rzecz zachowania, ochrony i odbudowy dziedzictwa kulturowego w strefach konfliktów i wojen, w globalne działania na rzecz efektywnego wykorzystania dziedzictwa jako źródła zrównoważonego rozwoju i budowania odporności społeczeństw, promotora agendy europeizacyjnej i jako instrument polityki rozszerzenia, a także jako element współpracy z krajami partnerskimi. ERDK stanowił sposobność do punktowego przetestowania poziomu gotowości delegatur UE i innych instytucji i służb europejskich do implementacji strategii, możliwości systemowej współpracy z EUNIC oraz wzmocnienia partnerstwa z UNESCO i Radą Europy. W warstwie retorycznej wszystkie te działania w ramach ERDK spajała właśnie unijna strategia.

Należy przy tym podkreślić, że wielowątkowe wykorzystanie dziedzictwa kulturowego do realizacji strategii UE w obszarze stosunków zewnętrznych nie jest przypadkowym zbiegiem dat i okoliczności. Jak dowodzą dokumenty związane z pracami Grupy Przyjaciół Prezydencji, która w czerwcu 2018 r.

---

szenia Culture Action Europe, które jest jednym z najważniejszych partnerów Komisji Europejskiej w dialogu z sektorem kultury, reprezentującym organizacje, stowarzyszenia, fundacje i przedstawicieli kultury z krajów UE. Stowarzyszenie wyraziło swoje głębokie zaniepokojenie zaproponowaną nazwą teki i brakiem słowa „kultura”, co jego zdaniem może sugerować potencjalne problemy z zachowaniem pozycji kultury w priorytetach UE w najbliższych latach. Culture Action Europe w specjalnej petycji z 12.09.2019 r. wezwało Ursulę van der Layen do zmiany decyzji. Patrz: https://secure.avaaz.org/en/community_petitions/Ursula_von_der_Leyen_Bring_culture_back_in_the_Commissioner_Gabriels_title/details/ (dostęp 12.09.2019). Kwestia zmiany nazwy teki pozostaje zatem otwarta.

przedłożyła Radzie UE raport dotyczący wybranych elementów strategicznego podejścia Unii do międzynarodowych stosunków kulturalnych, w Unii istnieje generalny konsensus co do długofalowego wykorzystania dziedzictwa kulturalnego jako obszaru strategicznego zaangażowania Unii w stosunkach zewnętrznych⁵⁸. Europejski Rok Dziedzictwa Kulturowego był w tym kontekście ważnym ogniwem, podobnie jak zainicjowane działania oraz programy, które będą kontynuowane w ramach piątego filaru Europejskich ram współpracy w latach 2019–2021 i w dalszej perspektywie. Jak dowodzi przebieg ERDK, Unia pokłada w kulturze i dziedzictwie kulturowym pewne, a być może nawet istotne, nadzieje. Odnosi się to także w pewnym stopniu do polityki zagranicznej UE i do lansowanej przez Federicę Mogherini koncepcji „europejskiej drogi” w polityce zagranicznej, w której kultura powinna odgrywać ważniejszą niż dotąd rolę⁵⁹. Stąd można ostrożnie założyć, że ERDK jako moment politycznie znaczący dla kultury i dziedzictwa kulturowego (także w wymiarze międzynarodowym) znajdzie swoje pewne odbicie w działaniach zewnętrznych UE w kolejnych latach.

Należy się przy tym zgodzić z wiodącymi badaczami tej problematyki, że zainteresowanie to będzie wybrzmiewało przede wszystkim w warstwie retorycznej, gdyż z uwagi na skalę wewnętrznych trudności, sprzecznych interesów, a także niuansów i obciążeń związanych z implementacją przyjętej strategii w zróżnicowanym środowisku zewnętrznym, osiągnięcie zupełnie nowej jakości w działaniach UE w dziedzinie międzynarodowych stosunków kulturalnych i w obszarze dyplomacji kulturalnej jest odległą perspektywą⁶⁰. Zbudowanie unijnej dyplomacji kulturalnej, a następnie wypracowanie przez nią wiarygodnej i mocnej pozycji w świecie będzie zadaniem skomplikowanym i długotrwałym, jeśli w ogóle możliwym, które w punkcie wyjścia jest obciążone licznymi wewnętrznymi i zewnętrznymi trudnościami. Dużym

---

⁵⁸ Council of European Union, *Report on certain elements of the future EU strategic approach to international cultural relations*, Brussels 20 June 2018 (OR.en) 9952/2018.

⁵⁹ F. Mogherini wskazywała wielokrotnie na kulturę jako instrument unijnej polityki zagranicznej, m.in. podczas konferencji zatytułowanej „Protecting cultural heritage from terrorism and mass atrocities: links and common responsibilities” w ramach Zgromadzenia Ogólnego Narodów Zjednoczonych, Nowy Jork, 21.09.2017. Deklarowała wówczas: „Zawsze mówię, że istnieje europejski sposób prowadzenia polityki zagranicznej – oparty na multilateralizmie, inwestowaniu w system ONZ, współpracy, najmądrzejszej jak to możliwe kombinacji twardej i miękkiej siły. I jestem dumna z tego, że mogę powiedzieć dzisiaj, że kultura znalazła się w samym sercu naszej polityki zagranicznej, europejskiej drogi budowania bezpieczeństwa” (tłum. – DJE). Pełny tekst wystąpienia dostępny na stronie: https://eeas.europa.eu/delegations/india/32590/remarks-high-representativevice-president-federica-mogherini-event-protecting-cultural_sv (dostęp 30.07.2019).

⁶⁰ Patrz analizy: S. MacDonalda, E. Vlaemicka, R. Trobbianiego, A. Pavon-Guinea, C. Carty i R. Higgotta, w: *Cultural Diplomacy in Europe...*, op. cit.

wyzwaniem będzie np. godzenie sprzecznych interesów i pokonywanie trudności związanych chociażby z pozycją dyplomacji kulturalnej Wielkiej Brytanii, Francji, Niemiec jako rywalizujących ze sobą, samodzielnych potęg w tej dziedzinie⁶¹, a także znalezienie takiego *modus operandi*, które zrównoważy interesy wszystkich zaangażowanych stron, a ostatecznie przyniesie wymierne korzyści Unii Europejskiej i zbuduje jej, na razie słabo rozpoznawalną, markę w dziedzinie kultury.

Biorąc pod uwagę wszystkie powyższe zastrzeżenia, co do jednego możemy być pewni. Obszarem, który w najbliższych latach z pewnością będzie zyskiwał na znaczeniu w działaniach zewnętrznych UE, jest dziedzictwo kulturowe. Powód? Jak dowodzi tego wymiar międzynarodowy obchodów ERDK, dziedzictwo kulturowe jest dla UE przestrzenią, w której chce ona odgrywać różne ważne role międzynarodowe i pozycjonować się jako aktor normatywny o istotnym potencjale wpływu. Unia może w tym względzie liczyć na wsparcie i zaangażowanie swoich państw członkowskich, co pozostaje przecież głównym kluczem do sukcesu strategii w obszarze międzynarodowych stosunków kulturalnych. Wszystko wskazuje na to, że to właśnie dziedzictwo kulturowe ma szansę stworzyć warunki dla lepszej artykulacji potencjału kultury jako ważnego, a dotąd niedocenianego (czytaj: niewystarczająco eksploatowanego) przez UE zasobu europejskiej *soft power* jako obszaru przewagi konkurencyjnej UE w zglobalizowanym świecie dóbr i usług kulturalnych, a także ważnej składowej pozytywnego wizerunku UE w świecie.

Bibliografia

- Clarke A., *The Silk Road, Identities and Commercial Nationalism*, w: *Commercial Nationalism and Tourism: Selling the National Story*, red. L. White, Channel View Publications, Bristol 2017.
- Commission *Implementing Decision of 11.12.2017 on the Annual Action Programme 2017 part 3 for theme Human Development of the Global Public Goods and Challenges programme to be financed from the general budget of the Union*, C(2017) 8725 final, Annex 2.
- Costa S., *European Year of Cultural Heritage. An impressive result to be consolidated*, „Scires-It”, no. 9, no. 1/2019.
- Cultural Diplomacy in Europe. Between the domestic and the international*, red. C. Carta, R. Higgott, Palgrave Macmillan 2019.

---

⁶¹ Szczegółowa analiza uwarunkowań i przeszkód, które utrudniają zbudowanie silniejszej pozycji dyplomacji kulturalnej UE w Stanach Zjednoczonych, patrz: S. Schunz, R. Trobbiani, *Diversity without Unity: The European Union's Cultural Diplomacy vis-a-vis the United States*, „European Foreign Affairs Review”, vol. 24, no. 2/1/2019, s. 43–62.

- Cultural Diplomacy Platform, *Recommendations. Forum „European Year of Cultural Heritage 2018: International Perspectives”*, <https://www.culture-internalrelations.eu/cier-data/uploads/2018/09/EYCH-2018-International-Perspectives.pdf>.
- Culture in EU External Relations. Engaging the World. Towards Global Cultural Citizenship*, 2014, https://ec.europa.eu/assets/eac/culture/library/publications/global-cultural-citizenship_en.pdf (dostęp 22.06.2019).
- Decyzja Parlamentu Europejskiego i Rady UE 2017/864 z dnia 17 maja 2017 roku w sprawie Europejskiego Roku Dziedzictwa Kulturowego (2018)*, Dz. Urz. L 131/1, 20.05.2018.
- Diego Marani talks to Kristin Hausler „The European Year of Cultural Heritage 2018 and the External Action of the European Union”*, „Santander Art. And Culture Review”, no. 2/2018.
- European Framework for Action on Cultural Heritage*, Bruksela, 5.12.2018, SWD(2018) 491 final.
- Europejska Służba Działań Zewnętrznych, *Wspólna wizja, wspólne działanie: Silniejsza Europa. Globalna strategia na rzecz polityki zagranicznej i bezpieczeństwa Unii Europejskiej*, Urząd Publikacji UE, 2017.
- Europejskie ramy działania w zakresie dziedzictwa kulturowego. Dokument roboczy służb Komisji*, Urząd Publikacji Unii Europejskiej, Luksemburg 2019.
- Fast forward Heritage: Culture Action Europe’s principles and actions for a forward-looking legacy of the European Year of Cultural Heritage*, dokument PDF, https://cultureactioneurope.org/files/2018/07/CAE_-Principles-EYCH-Legacy.pdf.
- Figueira C., *A Joint Communication to the European Parliament and the Council: towards an EU Strategy for International Cultural Relations, by the European Commission*, „Cultural Trends”, vol. 26, no. 1/2016, DOI: <https://doi.org/10.1080/09548963.2017.1274371>.
- Gierat-Bieroń B., *Polityka kulturalna Unii Europejskiej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2018.
- Helly D., *Europe’s enabling power: an EU strategy for international cultural relations*, „CEPOB”, no. 2/2017.
- Higgott R., Langenhove van L., *Towards an EU strategy for international cultural relations: an initial, critical but constructive analysis*, „Policy Paper, IES VUB”, no. 1/2016.
- Initiative 7. Heritage at risk: Fighting against illicit trade in cultural goods and managing risks in heritage sites*, materiały informacyjne, wrzesień 2018, https://europa.eu/cultural-heritage/sites/eych/files/7-heritage-at-risk-10-european-initiatives-factsheet_en.pdf (dostęp 23.07.2019).

- Isar R., *Culture in EU external relations': an idea whose time has come?*, „International Journal of Cultural Policy”, vol. 21, no. 4/2015, DOI: <https://doi.org/10.1080/10286632.2015.1042472>.
- Juncker J.C., *A New Start for Europe. My Agenda for Jobs, Growth, Fairness and Democratic Change*, Strasbourg, 15 July 2014.
- Jurkiewicz-Eckert D., *Od Traktatu o Unii Europejskiej do Europejskiej Agendy dla Kultury – narodziny i rozwój polityki kulturalnej UE*, „Studia Europejskie”, nr 1/2015.
- Ku zintegrowanemu podejściu do dziedzictwa kulturowego w Europie*, Bruksela 22.07.2014, COM(2014) 477 final.
- Lafont de Sentenac D., *United in growing diversity. How the EU takes intercultural relations into account in its Western Balkans enlargement Policy*, “Policy Paper”, no. 229, Jacques Delors Institute, 27 September 2018.
- PPMI, *Analysis of the perception of EU and Eu's Policies abroad, December 2015*, dokument PDF, https://ec.europa.eu/fpi/sites/fpi/files/eu_perceptions_study_final_report.pdf (dostęp 22.06.2019).
- Prutsch M.J., *The European Parliament and the European Year of Cultural Heritage 2018*, „Santander Art. And Culture Review”, no. 2/2018, DOI: <https://doi.org/10.4467/2450050XSNR.18.016.10370>.
- Report on certain elements of the future EU strategic approach to international cultural relations*, Brussels 20 June 2018 (OR.en) 9952/2018.
- Ryniejska-Kiełdanowicz M., *Dyplomacja publiczna Unii Europejskiej*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2019.
- Schücs T., *The challenges of an EU strategy for international cultural relations in a multipolar world*, “EUI Working Papers, RSCAS”, no. 30/2017.
- Schunz S., Trobbiani R., *Diversity without Unity: The European Union's Cultural Diplomacy vis-a-vis the United States*, „European Foreign Affairs Review”, vol. 24, no. 2/1/2019.
- The European Union's evolving external engagement. Towards new sectoral diplomacies?*, red. Ch. Damro, S. Gstöhl, S. Schunz, Routledge, London 2018.
- W centrum uwagi. Europejski Rok Dziedzictwa Kulturowego*, grudzień 2017, DOI: 10.2775/963770.
- Wiarygodna perspektywa rozszerzenia dla Bałkanów Zachodnich oraz zwiększone zaangażowanie UE*, Strasburg, 6.2.2018, COM(2018) 65 final.
- Wspólny Komunikat do Parlamentu Europejskiego *W stronę strategii UE w dziedzinie międzynarodowych stosunków kulturalnych*, Bruksela, 8.06.2016, JOIN(2016) 29 final.